

обумовлюється принципом змагальності кримінального процесу та рівноправності сторін. За необхідністю визнається потреба розширення права сторони захисту зі збирання доказів у кримінальному провадженні.

Румянцева Є.П.

*студентка 3-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ В ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Принцип змагальності сторін – це основоположні ідеї, згідно з якими двом рівноправним сторонам (обвинувачення і захисту) забезпечується можливість брати активну участь у дослідженні обставин кримінальної справи перед незалежним арбітром-судом, який здійснює функцію правосуддя.

Цей принцип закріплений в Конституції України (п. 4 ч. 3 ст. 129), також він знайшов своє відображення в ст. 22 Кримінального процесуального Кодексу України (далі-КПК України).

У цілому Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод розтлумачила принцип змагальності як «справедливий баланс між сторонами» (Постанова *Dombo Beheer B.V.* проти Нідерландов от 27 октября 1993 г. / делосерия А. 274, параграф 33).

Традиційно наука кримінального процесу виділяє в структурі змагальності три основні риси: 1) чітке розмежування функцій державного обвинувачення, захисту і судового розгляду; 2) рівність сторін у процесуальних правах для здійснення своїх функцій; 3) особлива роль суду в процесі в якості об'єктивного і неупередженого суб'єкта (Режим доступу: <http://pravo-ukraine.org.ua/resyrsi/kz/ugolovno-protsessualnyj-kodeks/5192-statya-22-sostyazatelnost-storon-i-svoboda-v-predostavlenii-imi-sudu-svoix-dokazatelstv-iv-dokazyvanii-pered-sudom-ix-ubeditelnosti>).

Рівність сторін означає, що кожна з них користується однаковим об'ємом процесуальних прав для здійснення своїх функцій і жодна зі сторін не має перед судом переваг в доведенні переконливості своєї позиції, заяви і задоволенні клопотань, надання скарг, доказів тощо. Реалізація сторонами їх процесуальних прав дає можливість ефективно виконувати властиву їм процесуальну функцію (Грошевий Ю.М. Кримінальний процес: Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін. – Харків, 2013. – С.88-89).

Змагальний характер кримінального процесу обумовлює особливу роль суду, який є об'єктивним і неупередженим у дослідженні доказів і не виступає зі сторони обвинувачення або захисту. Тому суд не має права направляти матеріали кримінального провадження на додаткове розслідування, давати органам досудового розслідування вказівки щодо доповнення доказової бази обвинувачення, приймати з власної ініціативи заходи по доведенню винності обвинуваченого.

Заслуговує на увагу думка М.А. Маркуш про те, що в структуру змагальності слід обов'язково включити ще й такі елементи, як свобода оскарження всіх рішень в суду і доступ до правосуддя, так як саме це надає можливість більш повно захистити права учасників і розширити дію принципу змагальності як на досудових, так і в судових стадіях кримінального процесу (Маркуш М.А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України / Маркуш М.А. – Х., 2005. – С. 24).

Проте більшість вчених підтримують думку, що принцип змагальності в повній мірі реалізується на стадії судового розгляду, однак з певними обмеженнями він діє в досудовому провадженні. Так ряд авторів вважає недоречним вести дискусію про реалізацію цього принципу на стадії досудового розслідування, аргументуючи це тим, що даний принцип є стадійним, характерним для судових стадій з яскравопредставленими в них сторонами і чітким розмежуванням процесуальних функцій захисту, обвинувачення і вирішення справи по суті. Так, зокрема Е. Г. Гусаков стверджує, що «змагальність сторін не є загальнопроцесуальним принципом» (Проблемы реализации принципа состязательности сторон на разных стадиях уголовного судопроизводства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.alldocs.ru/>

zakons / index.php? from = 15513.). Важко погодитись з такою думкою, так як окремі елементи принципу змагальності мають місце і на стадії досудового розслідування (у випадках обрання запобіжного заходу, оскарження в суді процесуальних рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування і т.п.) (Удалова Л.В. Кримінальний процес / Л. В. Удалова, Д. П. Письменний, В.В. Коваленко.—Київ, 2013. —С. 544).

Обмеження принципу змагальності проявляється в наступному:

1) Не дивлячись на законодавче закріплення рівності прав сторін на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, сторона захисту фактично позбавлена рівної можливості зі збирання та представлення доказів. Згідно ст. 93 КПК України, захисник може тільки ініціювати перед слідчим, прокурором, слідчим суддею проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій з метою отримання сприятливої для захисту доказової інформації. У той же час, на думку вчених, закріплене в ч. 3 ст. 93 КПК України право сторонни захисту збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових і фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок і т.д. в більшості випадків його реалізації належним чином не забезпечено примусом виконання (Гончаренко В.Г. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / В.Г. Гончаренко, В.Т. Нора, М.Є. Шумило. —М.: Юстініан, 2012. —С. 1224).

2) Перевага сторонни обвинувачення перед стороною захисту виражається і в тому, що остання також частково позбавлена права здійснювати допит свідка в досудовому розслідуванні. За загальним правилом, допит свідка під час досудового розслідування може здійснювати тільки сторона обвинувачення, і тільки у виняткових випадках допускається допит свідка іншою стороною кримінального провадження в ході досудового розслідування в судовому засіданні після звернення з клопотанням до слідчого судді про проведення такого допиту (ст. 225 КПК України). У той же час сторона захисту наділена правом отримувати від учасників кримінального судочинства та інших осіб за їх згодою лише пояснення, які, згідно з ч. 8 ст. 95 КПК, не є джерелом доказів. Крім того, таке право є умовним, адже залежить від волі опитуваних осіб і, на відміну від аналогічного права сторонни обвинувачення, нічим не гарантується (Шибя І.А. Принцип змагальності за КПК України / І.А. Шибя // Часопис Академії адвокатури України. —2013. —№ 19.—С. 1—6.).

Таким чином, сутність принципу змагальності сторін полягає в відділенні найважливіших кримінальних процесуальних функцій обвинувачення і захисту від функцій правосуддя, їх розмежування між собою і надання сторонам обвинувачення і захисту, рівних прав. І хоча принцип змагальності нормативно закріплений в Конституції України, КПК України та міжнародних актах, що ратифіковані Україною, практична його реалізація на стадії досудового розслідування дуже обмежена. Сторона обвинувачення має більш широкий обсяг повноважень, що дає можливість контролювати і визначати спрямованість провадження. Тому необхідно посилювати правове становище сторонни захисту шляхом надання їй більш широких можливостей для впливу на розвиток кримінального провадження.

Татаренко О.О.

*студентка 5-го курсу факультету підготовки слідчих
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У ПРОЦЕСІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Набрання чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом призвело до радикальних змін у організації діяльності органів досудового розслідування, оскільки трансформувалася не лише усталена форма його ведення, але й розмежування повноважень між його учасниками. Незважаючи на розширення прав захисника, особливо в частині збирання доказів на досудовому розслідуванні, процесуальні можливості сторін обвинувачення та захисту у його забезпеченні залишаються нерівними. Враховуючи виняткові повноваження сторони обвинувачення щодо проведення слідчих (розшукових дій), сторона захисту